

Att (åter)skapa autenticitet

Det förra sekelskiftets bostäder idag

Maja Willén

Sekelskiftet vid millennieskiftet

Hösten 2012 gick följande rader att läsa i en artikel i *Dagens Nyheter* med titeln ”Renäsans för Östermalmsvåning”:

Ett hem med villakänsla mitt på Östermalm. Det har Christine Stein och hennes sambo Fredrik skapat av en nedsliten förskola. Bakom sänkta tak och lager av färg hittade de stuckaturer och andra fina inredningsdetaljer, som de nu förenat med modern inredning (Sjöblom 2012).

I citatet beskrivs i målande ordalag hur en bostad från förra sekelskiftet räddas av några entusiaster som ger de bevarade detaljerna ett nytt liv och samtidigt skapar sitt moderna drömboende. I exemplet finns en intressant växelverkan mellan viljan att återskapa eller restaurera originaldetaljer å ena sidan och målet att skapa ett modernt hem å den andra, en fokusering som är vanlig i sammanhang där sekelskiftetsbostaden idag omskrivs och marknadsförs. Syftet med denna text är att diskutera hur dessa två drömmar, drömmen om vad som skulle kunna kallas ”den autentiska bostaden” och drömmen om det ”moderna boendet”, kan förenas och samexistera.¹ Med hjälp av en analys av olika berättelser kring förra sekelskiftets bostäder, förmedlade i såväl vardagssamtal som i olika mediesammanhang, vill jag belysa vilka värderingar om dessa bostäder som florerar idag samt vilken syn på begreppet *sekelskifte* de ger upphov till. Det handlar följaktligen om att lyfta fram både synen på historien och konstruktionen av samtida bostadsideal, liksom deras förhållande till varandra.

För att komma åt hur idéer om sekelskiftets bostad figurerar i olika samhälleliga sammanhang arbetar jag med två kategorier av material: dels intervjuer med människor bosatta i bostadsrätter i Stockholms innerstad och närförorter ursprungligen byggda under åren 1880–1915, dels bostadsannonser från försäljningar av bostäder byggda under samma tid och i samma områden.² Genom intervjuerna vill jag försöka fånga upp vardagliga uppfattningar om såväl sekelskiftets bostäder och arkitektur som mer allmänna idéer om historia och modernitet. Bostadsannonserna ser jag som ett material som kan visa på medialiseringen, det vill säga formulerandet och spridningen, av dessa idéer. Jag betraktar såväl de utvalda orden, skrivna och talade, som de visuella uttrycken i mitt material som diskursiva utsagor som tillsammans formar en bild av vad sekelskiftets arkitektur är idag. Allting som uttalas om sekelskiftets bostäder är därför med och formar hur vi ser på och använder denna bostadstyp och bruket påverkar i sin tur den diskursiva praktiken (Fairclough 1992:60).

I de intervjuer jag genomfört har samtalen kretsat kring frågor om uppskattade egenskaper i bostaden, om bostadens historia, genomförda och drömda renoveringar, tankar kring inredning och bruk av bostaden.³ De bostäder jag har besökt i min intervjustudie befinner sig storleksmässigt inom spannet ett rum med kokvrå på 26 kvadratmeter till 5,5 rum och kök på 130 kvadratmeter. Informanterna består av en blandning av singlar, ensamstående

med barn, samboende utan barn, samboende med barn och samboende med utflyttade barn. Alla tillhör dock vad som skulle kunna kallas en urban medelklass, eller möjligtvis vad Richard Florida kategoriserar som ”den kreativa klassen”⁴ (Florida 2006: 42, 102–103). Det handlar, oavsett benämning, om privilegierade människor med ekonomiska och kulturella resurser att välja sin livsstil och sitt boende och det är en grupp människor där bostaden är en viktig statusgivande och identitetsskapande symbol (Willén 2012: 48). Valet att bo i en sekelskiftesbostad skiljer sig åt mellan informanterna, men de förenas ändå i sin syn på sekelskiftets arkitektur som någonting eftersträvansvärt.

Vid sökningen av bostadsannonser på hemnet.se användes kombinationen av sökorden sekelskifte och modern/t. Avgränsningen till dessa två sökord gjordes för att ringa in bostäder där mötet mellan gammalt och nytt tydligt framträder i såväl text som bild. En bostadsannons är en intressant materialkategori eftersom den kan sägas befinna sig någonstans mitt emellan traditionellt reklammaterial och de mer beskrivande livsstilsreportagen som återfinns i inredningstidningar. De balanserar också mellan det offentligt tillrättalagda och det intima och privata. I bostadsannonsen tydliggörs vilka egenskaper hos en bostad som anses vara säljande just nu. Bland de utvalda bostadsannonserna är den minsta bostaden en enrumslägenhet på 24 kvadratmeter och den största en våning på sju rum och kök på 340 kvadratmeter. Den vanligast förekommande storleken i mitt annonsmaterial är 2–3 rum och kök.

Med autentiska ambitioner

Det eftertraktade sekelskiftet

Intresset för det förra sekelskiftets bostäder har legat på en konstant hög nivå i Sverige de senaste 15–20 åren. Enligt en konsumentundersökning från Fastighetsbyrån är sekelskifte, i betydelsen sekelskiftet 1800–1900, tillsammans med nyproducerat de definierade

”tids”- eller ”stilepoker” som är mest eftertraktade när människor letar ny bostad (*Fastighetsbyrån* 2013).⁵ 2012 hamnade ”sekelskifte” på 21:a plats på listan över de vanligaste sökorden på hemnet.se, ”nyproduktion” hamnade sju platser längre ner och ”funkis” först på plats 66 (*Hemnet magazine* 7/1 2013). Ju äldre bostaden är, desto dyrare är dessutom kvadratmeterpriset (Backlund 2015). Det höga priset är förstås något som också har att göra med att äldre bostäder ofta återfinns i de attraktiva centrala delarna av en stad. Det förra sekelskiftets bostäder är idag förbehållen en grupp av människor som har tillräckliga ekonomiska resurser för att ha råd med att såväl köpa som iordningställa dem. Men frågan är vad det egentligen är som gör att sekelskiftets bostäder har fått denna framträdande statusposition?

Av mina informanter är det Lisa och Anders, ett gift par strax över 30 år, som tydligast uttalar att de specifikt letade efter en sekelskiftesbostad när de skulle köpa nytt boende.⁶ De berättar att de tidigare bott utanför tullarna i en 1980-talsfastighet och hade ett byggår kring förra sekelskiftet som ett av sina krav när de letade ny lägenhet.

Lisa: Jag ville ha balkong, högt läge, soligt läge och så sekelskifte med alla detaljer och sen om det inte var en trea så skulle det gå att bygga om till en trea.

Andra informanter letade inte i första hand efter en sekelskiftesbostad utan en lägenhet de tilltalades av och hade råd med, men såg sekelskifte som en fin bonus, som till exempel 31-årige Samuel och hans sambo.⁷

Samuel: Vi har alltid gillat sekelskifte så det såg vi ju som en bonus, lite grand som vi såg en balkong som en bonus. Nu blev det ingen balkong, men det blev sekelskifte.

Ytterligare andra informanter menar att de utgick ifrån läget i första hand, och att sekelskiftesboendet därför blev ett sekundärt val. Martina, gift trebarnsmor strax över 40 år, be-

rättar att hon och hennes man ville bo i Vasastan där de alltid bott och att de ville ha en bostad med högt i tak.⁸ Dessa kriterier har fått dem att gå efter annan välja en sekelskifteslägenhet.

Martina: (...) om man kollar tillbaka på alla som vi har bott på så har det varit sekelskiftes allihop. Tydligt så letar vi efter sådant ändå, men inte något uttalat att vi måste ha sekelskifte. Men det är mera att man har bott i det en gång och sen kommer in i de här som är nybyggda så är det inte lika mycket rymd då känns det genast som att det krymper, taket går emot en nästan. Det är väl därför som man fastnar för dom.

Arkitektur från det förra sekelskiftet blir i de ovanstående tre citaten någonting som föreställs tillföra extra kvaliteter till bostaden, precis som exempelvis en balkong, högt i tak eller ett extra rum också anses göra. Det är ingenting som är nödvändigt men någonting som skapar en känsla av det där ”lilla extra”.

Men vad är det egentligen hos sekelskiftets arkitektur som anses skapa den där speciella känslan? Ett bra sammanfattande svar över de uppskattade kvaliteterna i en sekelskiftesbostad ges av Elsa, 35, när hon redogör för vad hon drömde om när hon och sambon Henrik letade efter en ny bostad.⁹

Elsa: Det är trägolven, så är det de stora fönstren, gärna med spröjs och så, (...) och så är det takhöjden. Det är dom tre. Oftast är det fina dörrar med speglar i, vi har inte jättefina dörrar i vår lägenhet, men det kan vara väldigt fina dörrar. Sen tycker jag nog också att det är lite mer vinklar och vrår. (...) Det brukar vara någon serveringsgång, det går lite snett. (...) Planlösningen är bättre tycker jag, den är lite mer dynamisk.

De egenskaper som framträder som uppskattade i berättelserna om valet av en sekelskiftesbostad är precis som hos Elsa högt i tak, trägolv och stora spröjsade fönster men även stuckaturer och kakelugnar. Något som också lyfts fram som positivt av flertalet informanter är det oförutsägbara hos äldre bostäder, det vill säga spännande vinklar och vrår såväl

i bostaden som i kvartersstrukturen och på fastigheternas innergårdar. Men även mer odefinierbara funktioner ges en betydande roll i intervjuerna. 30-åriga Filippa säger så här om sin och sambon Antons tvårumslägenhet i Liljeholmen.¹⁰

Filippa: (...) Det är mysigare. Den här lägenheten är mysig både på vintern och på sommaren tycker jag. Den är trevlig på vintern och på sommaren är den ljus, det är mycket ljusinsläpp och stora fönster. Men det är svårt att beskriva känslan. (...) Elementen är lite charmiga, allt möjligt som är charmigt.

Uttryck som trevlig, mysig, charmig och dynamisk tyder på att sekelskiftets arkitektur betraktas som någonting med en slags inboende kraft att väcka olika sorters känslor. Till och med sådana basala ting som elradiatorer kan ses som charmiga om de befinner sig i en sekelskiftesmiljö. Ett intressant påpekande kommer från Matilda, ensamstående mamma i 35-årsåldern, som menar att en lägenhet från sekelskiftet ”står för sig själv”.¹¹ Med det menar hon att den har så många inbyggda kvaliteter att den ställer lägre krav på inredning än andra typer av bostäder eftersom den ändå framstår som hemtrevlig och vackert. I intervjuerna blir det tydligt att det är de bevarade arkitektoniska detaljerna och känslan de skapar som tillsammans formar bilden av sekelskiftet som någonting speciellt och eftersträvansvärt.

Även i bostadsannonserna är det de arkitektoniska egenskaperna ljus, takhöjd, trägolv, spröjsade fönster och bevarade snickerier som främst används för att beskriva sekelskiftets arkitektur. Så här ser det ut i några exempel från de analyserade annonserna:

Ett exklusivt och samtidigt modernt boende med härlig takhöjd, stuckatur, takrosetter, spegeldörrar och genomgående vackra oljade golvplank (Grevgatan 52).

Med en av Stockholms toppadresser, intill Karlavägen och ett stenkast från Stureplan och Strand-

På fotografiet syns tydligt hur fokus ligger på de äldre arkitektoniska inslagen som exempelvis trägolv, spegelprofiler, rutiga stengolv och takstuckaturer, ett fokus som gör att dessa framträder som enbart detaljer snarare än som del av en större helhet.

vägen, finns denna luftiga etta som är såväl charmig som full av möjligheter. Tre stora fönster mot ett lugnt stycke av Grevgatan, synnerligen generös takhöjd och speglade originaldörrar ger bostaden gott om karaktär (Grevgatan 57).

Väl inne i denna exklusiva mini-tvåa möts du av en generös takhöjd som skapar en härlig känsla av rymd och en tidlös atmosfär. Här finns vackra originalgolv, höga fönsterpartier (genomgående 3-glas) med djupa nischer och fina tidstypiska snickerier (Högbergsgatan).

Beskrivningarna av de uppskattade kvaliteterna hos sekelskiftets arkitektur är som synes många gånger likartade i intervjuerna och i annonserna. Även i annonserna förekommer de mer svårdefinierade egenskaperna hos sekelskiftets arkitektur. Charmig är en framträdande egenskap, men också uttrycken karaktär, exklusiv, rymd och vacker används för att sätta ord på de känslor som sekelskiftets arkitektur beskrivs väcka. Det

som utgör den största skillnaden mellan mina materialkategorier är hur de arkitektoniska originalinslagen presenteras i annonsernas iscensatta miljöer. På annonsernas fotografier avbildas detaljer av takrosetter, trägolv, stuckaturer och spegeldörrar tagna ur sitt sammanhang och framställda på liknande sätt som påkostad eller unik inredning som exempelvis blomvaser eller designade lampor. Bilderna är ofta rikligt ljussatta och överexponerade för att betona de ljusa, vita och exklusiva miljöerna. Liksom tydligt framgår av bilden ovan.

Idealet med den ljusa, vita och tillrättalagda sekelskiftesbostaden där originalsnickerierna enbart framstår som inredningsdetaljer är väl utbredd och förmedlas förutom i bostadsannonserna också i exempelvis inredningstidningar, dagstidningarnas bostadsreportage, i spelfilmer och reklammaterial. Den vitmålade sekelskiftesmiljön används dessutom återkommande som en scen i marknads-

föringen av exempelvis möbler, mode och smink, som för att förmedla en känsla av klass, lyx och kvalitet.

Det gamla fina sekelskiftet

Dagens syn på sekelskiftets arkitektur som någonting självklart vackert, charmigt och eftersträvansvärt bör ses i ljuset av hur den har betraktats under 1900-talet. Byggnaderna och bostäderna uppförda på sent 1800-tal och tidigt 1900-tal hade egentligen en ganska kort blomstringsperiod och kom snart att utsättas för kritik från olika håll. Arkitekten Gustav Lindgren debatterade 1891 tidens syn på arkitektur i *Teknisk tidskrift*. Han menade att de så kallade hyreskasernerna enbart var byggda för att göra en bra affär och han var kritisk till utformningen av sin samtids arkitektur som han ansåg vara falsk och klädd i ”all upptänklig, meningslös grannlåt” (Eriksson 2000: 157). Även arkitekten Ragnar Östberg hyste liknande åsikter och beskrev vad han kallade för ”ladugårdsstilen” på följande vis:

Det är en inkarnation av arkitektonisk osedlighet, och som sådan också livsfarlig att umgås med, ty under prålet av tänkbar påklustrad grannlåt à la bon marché saknar den vart uns av själsligt innehåll. De som ögon hava blunda helst vid förbigående, men mycket folk går ändå in, hyr sig rum och lever där (Eriksson 2000: 158).

När de äldre stadskärnorna skulle uppdateras till moderna stadsideal under mitten av 1900-talet var det bostadshusen från åren runt sekelskiftet 1800–1900 som råkade värst ut. I den bostadssociala utredningens betänkande om sanering från 1947, pekade författarna ut varför denna bebyggelse ansågs vara så bristfällig. Det handlade dels om storleken, där mindre lägenheter ansågs icke funktionella, dels om att det sena 1800-talets stadsbebyggelse kunde ge psykiskt obehag (SOU 1947: 26, 46). En konsekvens av detta synsätt var att stora delar av bebyggelsen från denna tid föreslogs att rivas och att den som bevarades skulle genomgå omfattande ombyggnationer. I utredningen *Ombyggnad. Utredning om hy-*

reshus, egna hem och bruksbostäder 1880–1935 från 1955 formulerar författarna idéer om hur det äldre bostadsbeståndet skulle anpassas till den nya tidens krav på moderna och bekväma bostäder. I utredningen ryms också tidens syn på bostadsbeståndet från sekelskiftet 1800–1900.

Beståndet av bostadshus från slutet av 1800-talet och början av 1900-talet ställer vid ombyggnad inte samma fordringar på pietetsfull behandling som äldre hus. Kravet på hänsyn och äkthet som ställs vid restaurering av historiska byggnader kan dock ha något att lära också den som sysslar med ombyggnation av nyare bostadshus (Thunström och Johansson 1955:20).

Det som idag ses som charmigt, trånga gårdar, sneda vinkla och utsmyckade snickerier, var långt in på 1900-talet tecken på dålig arkitektonisk kvalitet. Synen på sekelskiftets arkitektur började dock förändras under 1970-talet. I en rapport om varsamt renoverande från Bygghögskolan 1976 lyfter Ingela Blomberg och Eva Eisenhauer fram sekelskiftets bostäder som ett byggnadsarv med egna unika egenskaper värda att bevara (Blomberg och Eisenhauer 1976). Deras synsätt är karaktäristiskt för en tid där frågor om byggnadsvård och en ändrad syn på arkitektur och bebyggelse påverkade samhällsklimatet. I sin avhandling om Göteborgsstadsdelen Haga undersöker Ingrid Martins Holmberg begreppet ”det gamla” och vad det getts för betydelse i 1900-talets historieskrivning kring sekelskiftetsbebyggelsen i området (Holmberg 1997:69). ”Det gamla” användes vid sekelskiftet 1800–1900 som en beteckning för den äldre, ”ociviliserade” bebyggelsen utanför staden, konstaterar Holmberg, men börjar under mitten av 1900-talet förekomma som en positiv stämpel på stadsbebyggelse från 1700-talet eller senare. Det var först när Haga under senare delen av 1900-talet blev föremål för olika bevarandeprogram som idéer om ”det gamla fina Haga” kom att konstrueras materiellt i form av ett

idealt sekelskifte, menar Holmberg. På liknande sätt har synen på Stockholms sekelskiftesarkitektur också genomgått en värdeförändring under 1900-talet, från att ha betraktats som ”dålig arkitektur” till att beskrivas som just ”det gamla fina sekelskiftet”. Och precis som i fallet med Haga är det just ett *idealt* sekelskifte som står i fokus när dessa bostäder idag ska renoveras och uppdateras till vår tids krav.

Parallellt med den förändrade synen på sekelskiftets arkitektur har det också skett en förskjutning i målgrupp för bostäderna i såväl Haga som i flertalet områden i Stockholms innerstad, från en traditionell arbetarklass till en urban medelklass. Med detta har också synen på vad en bostad är och hur den ska fungera förändrats. När sekelskiftets bostad omfamnas och definieras av en välanpassad och köpstark medelklass får den idag, till skillnad från på 1950-talet, symbolisera historia, kvalitet och äkthet. Detta trots att många av husen byggdes på spekulation och sekelskiftets bostäder i själva verket var del i en relativt kortlivad tradition. I vår tid framstår sekelskiftets arkitektur som placerat inom ramarna för ”den goda smaken”, åtminstone i sin vitmålade och moderniserade version, och den skapar förutsättningar för ett eftertraktat och statusfyllt boende.

Att (åter)skapa sekelskiftet

I allmänhet finns ett stort intresse för bostadens historia och ursprungliga förutsättningar hos de personer jag har mött i mina intervjuer. Det finns också en medvetenhet om att bostadens utseende och funktion har ändrats över tid.

Katarina bor med sin man i en 5-rumslägenhet på Östermalm.¹² När de flyttade till lägenheten från en stor sekelskiftesvilla var lägenheten ombyggd till kontor med sänkta tak och dolda ursprungliga snickerier. De har lagt ner mycket tid och pengar på att få den i beboeligt skick och med sekelskifteskänslan återskapad. Katarina har varit noga såväl med materialval, utformning som funktion, och

berättar att hon och hennes man ”har återställt stuckaturer och alla golv, de hade lagt för golven, vi har lagt ny stjärnparkett (...)”. Eftersom lägenheten i stor utsträckning var obeboelig när de köpte den fanns också möjligheten att skapa om den efter egna behov vid renoveringen.

Katarina: Jag gick till stadsbyggnadskontoret och kollade upp ritningarna för jag ville veta hur det hade sett ut från början för jag tänkte att vi kunde se hur mycket hänsyn kunde vi ta till det. Köket hade ju legat där längst bort och där finns ju köksingången och jungfrukammaren (...) och sen kommer det här rummet (centralt i lägenheten) som vi har gjort till kök som antagligen var ett stort matrum.

Katarina är tydlig med att det var viktigt att trots byggnadsvårdsambitionerna få flytta och placera bostadens bekvämlighetsfunktioner där de ville ha dem. I lägenheten är såväl väggar som snickerier vitmålade, vilket förstärker intrycket av en bostad anpassad för 2000-talet. Att bevara sekelskiftet handlar i detta fall, om att (åter)skapa vissa materiella attribut och en känsla av förra sekelskiftet, men inte om att bevara eller återskapa rumsliga eller praktiska funktioner.

Flera andra informanter talar om hur de velat att deras ombyggnationer och renoveringar ska harmoniera med den befintliga bostaden och med deras bild av hur den sett ut i ursprungligt skick. Anders och Lisa köpte sin tvårumslägenhet med målet att bygga om den till en trea. Det gamla köket delades då upp i två rumsligheter, där delen närmast fönstret gjordes till ett litet sovrum och den resterande delen, med köksutrustningen, öppnades upp mot rummet intill. Sovrummet och vardagsrummet fick samtidigt byta plats. Trots den nya och moderna planlösningen vinnlade de sig om att ge de nya delarna i bostaden ett uttryck som passar de äldre delarna. De har bland annat låtit tillverka nya foder för att efterlikna de gamla.

Anders: Alla foder är i samma utförande. Likadant som originalet så att det ändå ska harmoniera lite

grand. Och det är ju också en sådan grej att det finns ju foder som ser nästan likadana ut men det vill man ju kanske inte plocka dit. För det är ingen jätteskillnad i kostnad på det, det var bara att det tog sex, sju veckor att få grejerna.

Precis som Katarina har de också gjort stora strukturella förändringar i bostaden när de byggt om den från en tvårumsbostad till en lägenhet med tre rum och kök. Viljan att åter skapa gäller dock enbart vissa delar av bostaden. Köket har till exempel gjorts helt modernt. Lisa och Anders berättar också att de känner en viss ambivalens över att bo i en äldre bostad. Det finns vissa saker de menar att de inte kan göra, som exempelvis att riva ut kakelugnen i sovrummet för att få den stora klädkammare i sovrummet som de önskar sig. Även Henrik och Elsa ger exempel på situationer när moderna önskemål står mot ett bevarande eller återskapande. Även i detta fall är det kakelugnen som befinner sig i fokus. De berättar om en genomförd planändring som på flera sätt påverkar deras användande av bostaden idag. När en tidigare ägare byggde ett ordentligt badrum visade det sig att möjligheten att åter sätta in en kakelugn i vardagsrummet försvann.

Henrik: Kakelugnen var ett drömprojekt (...) som faktiskt föll på badrumsomgörningen. Dom har snott en av rökkanalerna vilket gör att det inte gick att koppla upp bara rakt upp.

Elsa: Man måste roovera hela skorstenen.

Henrik: Man var tvungen att ha en skåpfläkt och sidogrejer och det ena med det andra med det tredje. Det gick inte helt enkelt.

Även andra drömmar har fått stryka på foten i och med byggandet av badrummet. Det fanns ursprungligen en dörr in i sovrummet från hallen, vilken nu försvunnit och försvårar deras önskan om att bygga om lägenheten till en trerumslägenhet genom att dela upp det nu rymliga sovrummet i två delar. Nutida behov står i dessa exempel både mot drömmar om eller respekt för det gamla och mot drömmar om andra moderna funktioner. Framför

allt kakelugnen fungerar i dessa exempel som en symbol för det ursprungliga och autentiska, oavsett om den är önskad eller inte.

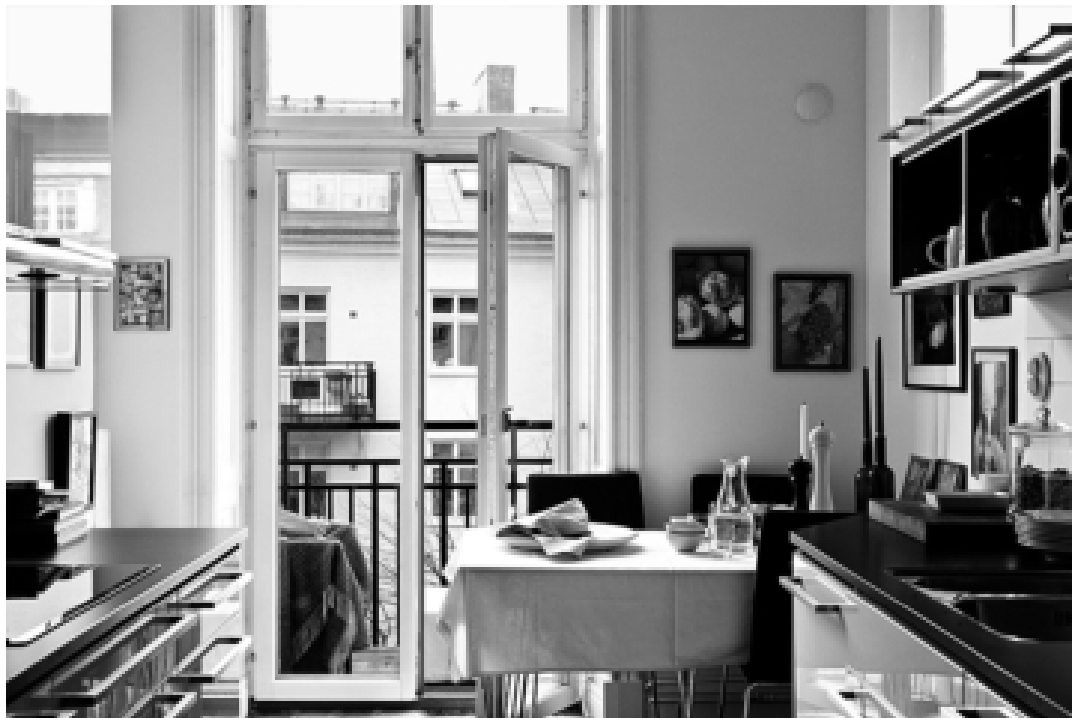
I bostadsannonserna är det som redan påpekats av stor vikt att framhålla blandningen av de bevarade detaljerna och resterna från byggåret. Detta görs dock nästan uteslutande i relation till det föreställt moderna och står sällan helt för sig självt. I annonserna används renovering som ett positivt begrepp både när den redan är gjord och när den beskrivs som en möjlighet:

Brf Gnistan 4 upplåter nu denna lägenhet som i en handvändning kan bli en toppenfin minitvåa på en av Stockholms mest eftertraktade adresser, intill Karlavägen. Låg avgift, bevarad sekelskiftescharm och generös takhöjd ger alla förutsättningar för att skapa ett drömhjem i en vacker samt stambytt fastighet (Grevgatan 57).

I detta exempel blir det tydligt hur ekonomiska, estetiska och tekniska kvaliteter hos bostaden smälter samman när det i en och samma mening nämns att avgiften är låg, fastigheten är vacker och att stambyte är genomfört. Det går inte att fastställa en inbördes rangordning mellan dessa egenskaper. I de analyserade annonserna framställs renovering just främst som ett sätt att fullända bostadens potential genom att bygga in moderna funktioner och moderna inredningsideal, inte om att återskapa det äldre utseendet. Bland bostadsannonserna har ett flertal lägenheter en öppen planlösning mellan kök och vardagsrum, vilken omnämns i ordalag av modern, social, luftig och ljus. I dessa fall märks liten skillnad i hur dessa äldre bostäder beskrivs i jämförelse med nyproducerade bostäder med en öppen planlösning, det är samma betoning på de sociala och ljusa ytorna (Willén 2012). I bostadsannonserna framträder även badrummen och köken med sina vita ytskikt och integrerade utrustning, lika standardiserade som i nybyggda lägenheter, trots att sekelskiftet i övrigt ofta beskrivs som någonting bortom det standardiserade.

Bilden visar upp en tillrättalagd och vitmålad sekelskiftesdröm där moderna möbler och designklassiker samsas med bevarade snickerier och en ornamenterad kakelugn.

Fotografiet avbildar ett typiskt exempel på ett helt moderniserat kök placerat i ett rum med vitmålade väggar och utrustat med vita, släta luckor. Enbart formerna på de äldre fönsterpartierna tillsammans med utsikten från avslöjar att detta är en bostad just från det förra sekelskiftet.

Holmberg menar att vi kan förstå och diskutera synen på historia och kulturella värden genom att analysera bostadsannonser för äldre bostäder. I dessa annonser finns, menar hon, en tydlig vilja att både betona de gamla och unika inslagen och att förankra dessa i vår samtid. Detta görs framförallt genom att lyfta fram köken och badrummen som moderna och samtida (Holmberg 1997: 56–64). I de analyserade annonserna i mitt material, men också i intervjuerna, är denna dubbelhet nästan överdrivet tydlig. I alla citaten ovan framträder en idé om vad som idag anses vara värt att bevara eller återskapa i det förra sekelskiftets bostäder, främst känslan eller detaljer som kakelugnar, stuckaturer och snickerier, och vad som inte i samma utsträckning är det, nämligen originalplanlösningar, ursprungliga färgsättningar samt badrum och kök. Det som bevaras är det som kan sägas ge en känsla av någon typ av mervärde, som exempelvis status eller individualitet åt dess ägare. Jag har i en artikel i *Bebyggelsehistorisk tidsskrift* diskuterat förekomsten av nyproducerade kök i historiska stilar, till exempel lantkök och sekelskifteskök, och hur de skapar en drömbild av ett förflutet och förankrar moderna bostäder och bostadsideal i en historisk tradition (Willén 2014). I bostadsannonsermaterialet är det som redan påpekats den omvända relationen som råder, köken bryter mot idéer om något historiskt korrekt och blir tydliga representanter för en modern tid och funktion som tar de historiska bostäderna in i nutiden. Växelverkan mellan det gamla och det nya fyller dock en liknande funktion i de båda exemplen, nämligen att skapa legitimitet, såväl för de moderna eller historiska inslagen som för själva omvandlingen av bostaden.

Men det är inte enbart samspelet mellan det gamla och det nya som är ett viktigt mål i uppgraderingen av det förra sekelskiftets bostäder. Själva behovet att ständigt göra om, förbättra eller drömma om förändring är viktiga aktiviteter för medelklassen, menar statsvetaren Gina Gustavsson. Denna vilja har

dessutom vuxit sig allt starkare i takt med att traditionella klass- och individualitetsmarkörer blivit allt mer osynliga (Asker 2015). Etnologen Maria Strannegård konstaterar att det de senaste åren går att urskilja en tydlig estetisering av vardagslivet som manifesteras genom en vilja att uttrycka sin personlighet medelst design. Det handlar både om att genom konsumtion förflytta sig själv till en annan, mer attraktiv plats (eller tid) och om att skapa sig ett nytt jag, menar hon (Strannegård 2009: 65). Kulturgeografen Elisabeth Lilja hävdar att en av huvudingredienserna i uppståndet av äldre nedgångna stadsdelar är just drömmen om att återställa staden till sin forna glans (Lilja 2011:31). Möjligheten att rädda en försummad sekelskiftesbostad ger således människor chansen att transformera såväl sig själva som sin omvärld och längtan efter någonting nytt och bättre blir en del i en identitetsskapande process, där man gör sig själv och sin omgivning till ett livsstilsprojekt för att fylla livet med större mening.

Ett autentiskt sekelskifte?

Intresset för historia handlar många gånger också om att vara nyfiken på bostaden, området där bostaden finns eller tiden när bostaden byggdes. Matilda berättar att hon ibland funderar över vilka som bott i huset och i närområdet.

Matilda: Jag tycker om känslan av att det här har varit slum en gång i tiden, men nu är det fint igen.

Maja: Tänker du ibland på de människor som kanske har bott här?

Matilda: Ja jättemycket! Jag tänker mycket på det. Nu har den här byggts om, men särskilt i min förra lägenhet som aldrig byggts om så tänkte jag på hur många kan ha bott här tidigare och var (...), ja väldigt mycket.

Vid mötet med Kerstin och Sven, ett par i 70-årsåldern, berättar de om vilka samhällskategorier som har bott var på gatan och om kända personer som tidigare har varit bosatta i huset.¹³ Jag blir till och med visad vin-

den där det finns en modell över en arkitekturdetalj kvarlämnad av en känd svensk arkitekt som bodde i huset under tidigt 1900-tal. Elsa och Henrik berättar med sorg i rösten om hur det gick till när kakelugnarna under mitten av 1900-talet revs ut från deras fastighet och slängdes på sjöbotten. Avlägsnandet av kakelugnarna, som ursprungligen var en symbol för den moderna och bekväma tidens intåg, är idag en berättelse om ovarsamhet och rivningshysteri. En liknande betydelseförskjutning finns hos Anton i hans berättelse om vad som syns på gamla fotografier från början av 1900-talet, som avbildar hans hus och omgivningarna när huset precis var uppfört: ”Mellan oss och bron låg det jävligt mysiga längor, men det var säkert halvgetto på den tiden.” Det som en gång i tiden var tecken på fattigdom och misär blir i dagens berättelser istället symboler för det idylliska och pittoreska.

Det är tydligt att dessa historier från förr, oavsett om de handlar om positiva eller negativa händelser, bidrar till att skapa en djupare betydelse av platsen och en känsla av förankring i det förflutna. Strannegård definierar i sin avhandling om designhotell det hon kallar känsløekonomin, ett ekonomiskt system som erbjuder möjligheter att fly verkligheten och där ”emotionella värden blivit hårdvaluta” (Strannegård 2009:162, 178). Vår tids tydliga uppskattande och romantiserande av det förra sekelskiftets bostäder skulle delvis också kunna förklaras genom känsløekonomin logik, där sökandet efter känsloupplevelser är ett fundamentalt inslag. Sekelskiftets bostäder och de historiska berättelser som omgärdar dem erbjuder någonting som går utöver vardagens basala behov genom att de skapar känslan av en större värld och av en flykt bort, till en annan plats, en annan tid eller ett annat jag. När människor köper en äldre bostad konsumerar de också en statusfylld kringhistoria som de kan väva samman med sin egen livsberättelse, en livsberättelse som i sin tur kan an-

vändas i marknadsföringen av det egna jaget gentemot andra.

Oavsett om de historiska referenserna handlar om materiella frågor eller livsöden har dessa föreställningar om det förflutna en mycket betydelsefull roll i skapandet av nutida idéer om hur det förra sekelskiftets arkitektur såg ut och uppfattades. Frågan är vilken historia det är som lyfts fram i det studerade materialet, hur den är konstruerad och hur den används. För att närma mig dessa frågor använder jag begreppet historiebruk så som Peter Aronsson definierar det. Historiebruk menar han är ”[d]e processer där delar av historiekulturen aktiveras för att forma bestämda meningsskapande och handlingsorienterade helheter” (Aronsson 2004:17). Historiekultur beskriver han som de historiska källor, artefakter och handlingar som möjliggör en sammankoppling av dåtid och nutid. Historiekulturen levandegörs genom historiebruket och ger upphov till fyra olika historie-medvetanden, det vill säga sätt på vilket vi uppfattar sambanden mellan då, nu och sen (Aronsson 2004:17–18). Det första innebär att historien är någonting avlägset som människor har svårt att relatera till och lära av. Den andra medför istället att allting redan har hänt och att framtiden därför inte kan innebära någonting egentligt nytt. Det tredje sättet handlar om att allting hela tiden blir bättre och det fjärde och sista om att allting var bättre förr (Aronsson 2009:15–17). Historiebrukets syften är enligt Aronsson att ge mening, att ge legitimitet, att hantera förändring av oss själva och att hantera förändring av verkligheten (Aronsson 2009:57). Även historiska platser kan brukas och det är genom berättelserna om dem som platserna konstrueras historiskt och samtidigt ges mening. Platserna laddas på detta sätt med olika värden som exempelvis känslan av tillhörighet och kan fungera som symboler för en större helhet, menar Aronsson (2009:22).

En bostad från förra sekelskiftet kan betraktas både som en historisk artefakt och

som en historisk plats, som när den brukas, både genom tal, bild och praktik, skapar gemensamma föreställningar om ett visst förflutet, men också om vår samtid och i viss mån även framtid. Bostaden som historisk plats och artefakt laddas med legitima anspråk som exempelvis kontinuitet, igenkänning och kvalitet, eller möjligheten att skapa personlighet, för att anknyta till Strannegård. Ett modernt liv föreställs få en större legitimitet om det levs i en äldre bostad som kan skapa kopplingar tillbaka i tiden. Länken till historia ger bostaden en djupare betydelse och hjälper oss att hantera olika typer av samhällliga eller kulturella förändringar. Genom denna historiska laddning ger sekelskiftesbostaden i sin tur också själva historien mening genom att den skapar en materiell bild av sekelskiftets arkitektur och hemförhållanden.

Den historia som brukas genom det förra sekelskiftets bostäder är dock tydligt begränsad. Sekelskiftet framstår som ett odefinierat förr i tiden, någonting som är spännande, vackert och exotiskt. I konstruktionen av ”det gamla fina sekelskiftet” blir en blandning av historiemedvetande tydlig. En hel del omständigheter var bättre förr, till exempel känslan för kvalitet, detaljer, material och arkitektur, medan andra saker anses vara bättre idag, exempelvis livsvillkor, bekvämlighetsstandard och inredningssmak. Men även det som anses ha varit bättre förr kan när det sätts in i ett nutida sammanhang bli ännu bättre. Det är, som tidigare påpekats, som att sekelskiftets arkitektoniska detaljer når sin fulla potential först i kombination med de moderna inslagen.

I mytologin kring gamla ting finns två viktiga beståndsdelar, menar Jean Baudrillard, nämligen nostalgin kring ursprunget och besattheten av autenticitet. Där nostalgin är längtan till ett odefinierat ursprung, ju äldre dess bättre, är autenticitetssträvan att sukta efter det säkra och bestämbara. När äldre byggnader renoveras efter moderna ideal, vilket Baudrillard kallar ”nostalgisk

restaurering”, sker en aktivering av mytologier. Det gamla görs till en schablon som signalerar historia och kontinuitet (Baudrillard 2005(1968):80–82). Historikern Cecilia Trenter hävdar att det finns en tydlig koppling mellan nostalgi, som hon beskriver som att dået är överlägset nuet, och utopi, som hon ger betydelsen tidlös men med hopp om förändring, eftersom båda eftersträvar att ”(åter)skapa en bättre värld” (Trenter 2009:131). Hon påstår att ”utopiska drömmar således kan vara nostalgiska och nostalgiska återblickar innehålla utopiska fragment” (Trenter 2009:131). Att eftersträva att vår tid förankras i en historisk tradition kan ses som ett sätt att skapa en bättre värld, där det bästa från förr kombineras med det bästa från nu.

Det är nostalgi i betydelsen drömmen om det gamla, snarare än autenticitet med innebörden längtan efter det historiskt korrekta, som förefaller vara den huvudsakliga utgångspunkten när sekelskiftets bostäder konstrueras som historiska platser. Det som i marknadsföring kallas en originalbostad eller ett autentiskt sekelskifte är i själva verket enbart en konstruktion av vår tid, oavsett om bostaden återställts enligt byggnadsvårdens alla regelverk eller om den är renoverad utifrån en mindre strikt utgångspunkt. Den nostalgiska bilden av hur vi vill att sekelskiftet ska ha sett ut är vägledande. Idén om existensen av ett ”autentiskt sekelskifte” framstår dock som en central idé. Dessa tankar utvecklas i det följande.

Sekelskiftet som stil

Till diskussionen om hur sekelskiftesbostäderna konstrueras som historiska platser för moderna livsstilar hör också idéer om hur sekelskiftet formuleras i termer av stil. Som ovan visats finns föreställningar om att det förra sekelskiftet äger ett specifikt formtryck med vissa tidsberoende attribut. Jag vill här analysera och diskutera hur idéer om dessa attribut formuleras som stil, kopplat till

en diskussion om historiebruk och historiesyn.

När Katarina eller Anders och Lisa velat återskapa sekelskiftet är det vissa former och delar av bostaden de ser framför sig. ”Sekelskifte” är de arkitektoniska attribut som nämndes ovan: stuckaturer, trägol, spegeldörrar och högt i tak. Men ”sekelskifte” är också ljus, luft och en känsla av kvalitet och tradition. Även i de fall när informanterna valt att inte återställa eller inreda med sekelskiftets former framstår sekelskiftet som en avgränsad stil. Matilda beskriver det som att det finns ett antal tidsbundna stilar att välja mellan när en bostad ska renoveras, där sekelskiftesstilen är en.

Jag ska försöka tapetsera och få det ännu mer tids- typiskt förhoppningsvis. Jag skulle egentligen vilja göra om badrummet som stamrenoverades på 90-talet. Det känns väldigt 90-tal. Och köket också, men... Det skulle jag väldigt gärna vilja göra men det är också en konflikt för jag är intresserad av antikviteter och byggnadshistorik och så där och har massa inredningstidningar men jag kan också känna ett visst äckel inför det. Därför kan jag på något sätt gilla att inte allting är perfekt sekelskifte och ska platsa i en Residencetidning utan att det faktiskt får vara ett 90-talsbadrum och ett 90-talskök.

Denna idé om en slags ”stilbank” förekommer återkommande i intervjuerna. I annonserna används stilbegreppet relativt sparsamt. Uttrycken ”modern stil”, ”gammal stil”, ”vacker stil” och ”sekelskiftesstil” förekommer en gång vardera. Den sista i följande sammanhang: ”Samma vackra sekelskiftesstil som i vardagsrummet med takrosett, takstuckatur och höga golvsocklar.” Begreppen ”stilrent” och ”stilsäkert” förekommer betydligt oftare, men då nästan uteslutande i relation till moderna inslag som kök, badrum eller fristående inredning. Istället kopplas sekelskifte ihop med andra ord, exempelvis ”vackert sekelskifte”, ”ombyggd sekelskifteslägenhet”, ”sekelskiftesattribut”, ”sekelskiftesatmosfär” eller ”sekelskifteskaraktär”.

De två vanligast förekommande ordkombinationerna är ”sekelskiftesdetaljer” och ”sekelskiftescharm”. Att ordet stil inte används i någon större utsträckning betyder dock inte att sekelskifte inte används i den betydelsen. Istället verkar själva ordet sekelskifte i sin ensamhet beteckna just ett specifikt materiellt och känslomässigt uttryck.

Parallellt med dagens efterfrågan på äldre bostäder finns ett ökat intresse för byggnads- vård. Det syns inte minst i den uppsjö av byggnadsvårdsbutiker som finns att tillgå runt om i landet. I Stockholm finns till exempel butiken Sekelskifte, som har som målsättning att ”bli Nordens ledande återförsäljare av nyproducerade bygg- och inredningsprodukter i arkitektstilarna nyrenässans, jugend, nationalromantik och 20-talsklassicism” för att hjälpa sina kunder att ”bevara själen” i sina hem eller kontor (sekelskifte.se 2014). 2013 lanserade magasinet *Gård och torp* en årlig bilaga, ”Bevara stilen”, där de diskuterar byggnadsvård och varsam renovering i stadens bostäder.¹⁴ I första numret fanns temat ”1890-tal: Ombonat med Morris” (Andersson 2013). I 2015 års nummer har bilagan dels temat ”Sekelskifte: Kök med marmor och linolja”, dels ”1910-tal: Nygammalt kök” (Bredelius 2015 och Hållbus 2015). Såväl butiken Sekelskifte som tidskriften *Bevara stilen* förefaller ha en ambition att (åter)skapa en autentisk ”sekelskiftesstil”. I samma utsträckning som olika medie- och reklamfora är de därför med och formar bilden av hur sekelskiftets inredning och bostäder föreställs ha sett ut och hur de bör handskas med idag.

Oavsett slutgiltigt val av tidsepok så framstår sekelskiftet i ovanstående exempel som ett enhetligt formuttryck. Vad stilen egentligen består av får dock ofta stå odefinierat, mer än att den försöker återskapa det *föreställt autentiska*. Dagens idé om en sekelskiftesstil är tydligt skapad i mötet mellan då och nu. Martins Holmberg skriver att när stadsdelen Haga skulle återställas på 1970-talet ville

restaurerarna åt den ”hårda och fattiga sekelskifteskaraktär” området ansågs besitta. Samtidigt ville de undvika att bli alltför idylliska och de ville skapa möjligheter att göra anpassningar till modern standard (Holmberg 2006:282). Förvandlingen av Haga har många likheter med bostäderna i mitt material, de är uppförda under samma tid och har också gått från att vara kritiserade till att estetiseras. När bostäderna i Haga restaurerades dominerade användande av bruna och orange kulörer, den tidens trendfärger (Holmberg 2006:283). Det vitmålade sekelskifte som idag presenteras, med sina avskalade inredningar och utvalda arkitektoniska detaljer, är långt ifrån både det sena 1800-talets ofta mörka, mönstrade inredningar med tunga möbler och böljande textilier och 1970-talets bruna och orange färgskalor. Det är istället vår tids syn på det föreställt exklusiva och unika sekelskiftet som idag ges plats och formar vår bild av vad sekelskiftet var, som stil och som epok.

Etnologen Klas Ramberg menar att stadsplanerare och arkitekter ständigt förhåller sig till historiska spår och förebilder i staden (Ramberg 2012:213). Historien kan användas både som inspirationskälla och som avskräckande exempel menar han och konstaterar att ”[f]ramtiden konstrueras med hjälp av vissa historiska förebilder, avståndstagande från andra historiska ideal och genom en estetisering av utvalda historiska miljöer och en viss slags natur” (Ramberg 2012:217–218). I Rambergs resonemang görs historien till en stil anpassad efter moderna behov och är i huvudsak en produkt av idag. I mina exempel är det likaså enbart valda delar av sekelskiftets ursprungliga formvärld som skapar den bild som idag utgör föreställningen om hur sekelskiftet såg ut. De ofta vitmålade miljöerna ger de bevarade sekelskiftesattributen en särskild position som tillägg i miljön snarare än som en del av den, så som arkitektoniska ornament ursprungligen var det vid det förra sekelskiftet. I den vita miljön blir mönstrade kakel-

ugnar och snirkliga stuckaturer i det närmaste till utställda objekt laddade med olika värden, precis som konstverk utställda i en vit kub. Sekelskiftets bevarade detaljer kan därför inte sägas enbart ha uppgiften att signalera historia, utan signalerar lika mycket kvalitet, smak, status eller klass.

Det moderna sekelskiftet

Finally, the notion of the modern also creates the semantic space in which ideas of tradition are constructed and reconstructed. Tradition is the domain outside of the modern – that which the modern continually threatens and replaces. Tradition cannot exist without the modern. What I am calling modernity is, then, the discursive space in which an *argument* takes place, once in which certain positions continually get reconstructed and reconstructed. (L. Donham, ”On being modern in a capitalist world”, 2002:245.)

När någon säger sig bo i en sekelskifteslägenhet, vilket sekelskifte är det egentligen som avses, eller som borde avses? Är det sekelskiftet när bostaden byggdes eller det sekelskifte då bostaden renoverades, byggdes om och inreddes? När det förra sekelskiftets bostäder idag brukas genom att beskrivas i ord och bild eller genom att bebos, byggas om, restaureras och inredas skapas sekelskiftet som stil och föreställning.

Sekelskifte framträder i mitt material som ett historiskt stilbegrepp som liksom andra liknande stilbeteckningar är en produkt av historieskrivningen och som över tid laddas med olika föreställningar om såväl materiella som kulturella egenskaper. Just denna specifika stil har i vår tid givits en funktion att signalera tradition, ursprunglighet och kvalitet samt en förmåga att väcka och skapa känslor som trygghet, exklusivitet eller individualitet. Den så kallade sekelskiftesstilen kan sägas vara uppbyggd av lika delar här och nu som av förr i tiden. Den bygger dels på en kombination av bevarade originalsnickrier och odefinierbara egenskaper som charm och ka-

raktär, dels på vår tids moderna inslag som vitmålade väggar och snickerier, smarta bekvämlighetslösningar och gott om utrymme för social samvaro och identitetsförverkligande. Sekelskiftets arkitektur ses idag som någonting exklusivt, även de mindre och enklare utformade bostäderna i mörka och trånga lägen. Långt borta är 1940-talets föreställningar om sekelskiftets bostäder som kasernliknande, hälsovådliga, pråliga och arkitektoniskt undermåliga.

Liksom Donham konstaterar i citatet som inledde denna avslutande diskussion, formuleras idéer om det förflutna alltid i relation till idéer om det moderna. De historiska inslagen kräver en modern inramning för att kunna formuleras och förstås. I mitt material ges ”det moderna” en historisk kontinuitet genom de historiska referenserna och de äldre objekten eller företeelserna blir i sin tur användbara först i relation till de moderna uppgraderingarna. Jag skulle därför vilja hävda att den moderna kontexten ger sekelskiftet lika mycket legitimitet som tvärt om. När denna växelverkan fungerar förstärker det gamla och det nya varandra och det skapas ett nytt sekelskifte, det jag benämner *det moderna sekelskiftet*.

Vår tids stora intresse för sekelskiftets arkitektur måste ses i relation till flera närliggande fenomen. Att arkitekturen i sig fungerar som en kontrast till såväl modernismens avskalade arkitektur som de nyproducerade områdenas påstådda själlöshet är en sida av detta. Samtidigt kan kanske den tydliga ljuslängtan som ryms i beskrivningarna om sekelskiftets stora fönster och vita väggar spåras just till modernismen. Ekonomiska och politiska beslut är likväl betydelsefulla faktorer. På 1970-talet, när moderniseringen av stadskärnan påbörjades, bestod hälften av alla hushåll i innerstaden av låginkomsttagare. På 1990-talet påbörjades en omvandling från hyresrätter till bostadsrätter, och fram till 2007 ökade andelen bostadsrätter från 29 % till 57 %. Detta har successivt skapat en ny typ av stadsbefolkning och en urban kultur med fokus på

exklusiva butiker, mat och shopping (Lilja 2011:18, 33).

Stadskärnans uppgradering och förändring bör betraktas som ett resultat av det sena 1900-talets och tidiga 2000-talets avståndstagande från modernismens förorter. Idag anses sekelskiftets arkitektur, till skillnad från vid mitten av 1900-talet, representera det bästa med den (ny)gamla staden och ingå i ett dominerande stadsplaneringsideal där den levande och centrala staden med sina täta kvarter och varierande bebyggelse utgör normen. Den så kallade *nyurbanismen* bygger på dessa ideal och nya stadsdelar, som exempelvis Hammarby sjöstad, planeras efter innerstadens kvartersstruktur. Avseende inneboende historia kan emellertid de nya områdena aldrig efterlikna de gamla. Det centrala läget är också en faktor som få nybyggda bostäder kan tävla med. Närheten till shopping, nöjen och kunskapsamhällets arbetsplatser i kombination med den historiska förankringen gör sekelskiftesbostäderna till en ultimata boplats för den kreativa klassen och till en scen för det statusgivande goda livet. Den är på samma gång modern och tydligt förankrad i det förflutna.

Just den uppenbara förändringen av vilka som bebor sekelskiftets bostäder, från mindre bemedlade personer till en ekonomiskt välbeställd medelklass, som skett sedan mitten av 1900-talet är ytterligare en betydelsefull faktor i uppsvinget för sekelskiftesarkitekturen. Dels är detta en grupp människor som skapar och upprätthåller smakideal och trender, dels är det en grupp som drivs av möjligheten att framstå som personlig, spännande och unik liksom av att kunna förändra sig själv och sin omgivning. En sekelskiftesbostad kan användas just för att förstärka synen på dess invånare som lyckade och spännande människor. Den signalerar många olika ting, exempelvis en känsla av historia och kvalitet, den kan ses som en garant för god smak och är ett tecken på att det finns kulturella och ekonomiska resurser att förverkliga den. Den status som se-

kelskiftesbostaden förmedlar sitter dock inte i första hand i de materiella attributen utan snarare i de känslor eller upplevelser de förmedlar.

I berättelserna om sekelskiftets arkitektur, oavsett om de förmedlas i vardagliga samtal, i bostadsannonser eller i andra sammanhang där idéer om sekelskiftets bostäder formuleras, (åter)skapas sekelskiftet i åtminstone två bemärkelser. Dels skapas föreställningar om en faktisk materialitet eller stil som bygger på bevarade snickerier och arkitektoniska attribut i kombination med såväl 1900-talets moderniseringar som vår tids vitmålade och avskalade ideal. Sekelskiftet (åter)skapas likväl som epokbegrepp, där den föreställda materialiteten kopplas samman med idéer om det romantiska, vackra, gamla och autentiska. I de studerade berättelserna framträder också samtida bostadsideal som efterfrågar bostäder som kan skapa personlighet, status och en känsla av historisk förankring.

Sekelskiftets bostad kan sammanfattningsvis liknas vid en scen där de äldre arkitektoniska detaljerna utgör en scenografi för det moderna och bekväma livet att ta spjörn emot. Om de historiska inslagen skapar en känsla av autenticitet och kontinuitet levandegör det moderna och nutida livet väl valda delar av historien och tillför dem en dimension av samtidighet och aktualitet.

Maja Willén, fil.dr

Institutionen för kultur och estetik, Stockholms universitet

Nyckelord:

sekelskifte, bostad, arkitektur, stil, autenticitet

Noter

- 1 Denna text är resultat av det 2-åriga forskningsprojektet *Drömmen om det moderna sekelskiftet*, finansierat av Anna Ahlströms och Ellen Terserus stiftelse. Det övergripande syftet med projektet är att undersöka hur ”drömmen om sekelskiftet” förhåller sig till de krav och förväntningar som idag ställs på ett mo-

dernt boende genom att studera nutida bruk av bostäder ursprungligen uppförda kring sekelskiftet 1800–1900.

- 2 Avgränsningen i tid är gjord för att ringa in de år som idag oftast avses när sekelskiftet 1800–1900 omnämns. Den tid som avsågs runt 1900 var mycket snävare. Platsen är Stockholms innerstad och närförorter därför att det där finns ett stort och variationsrikt utbud av bostäder från den tiden undersökningen avhandlar.
- 3 Totalt elva intervjuer genomfördes under 2014 och valet av informanter gjordes genom en kontaktbaserad princip. En fördelning mellan ålder och familjesammansättning har eftersträvat men inte varit ett mål i sig. Det är de idéer och föreställningar om bostaden och dess funktion som framkommer vid samtalen som intresserar mig, inte exakta ordalydelser eller uttryckssätt. Transkriberingen har gjorts efter dessa förutsättningar. Informanternas namn är fingerade i texten.
- 4 Richard Florida menar att den kreativa klassen har uppstått på grund av de senaste 20–30 årens kulturella, sociala och ekonomiska samhällsförändringar. Den kreativa klassen består av människor som på olika sätt arbetar med yrken där de får betalt för att tänka självständigt.
- 5 I undersökningen framgår att 16 % av de tillfrågade föredrar sekelskifte som byggnadsstil medan 15 % föredrar nyproducerat. 5 % uppger att de letar efter bostäder från 1950- till 80-tal. 57 % menar att de kan tänka sig olika tidsepoker.
- 6 Intervju genomförd 21/9 2014.
- 7 Intervju genomförd 4/2 2014.
- 8 Intervju genomförd 4/9 2014.
- 9 Intervju genomförd 13/2 2014.
- 10 Intervju genomförd 4/2 2014.
- 11 Intervju genomförd 13/2 2014.
- 12 Intervju genomförd 28/4 2014.
- 13 Intervju genomförd 15/5 2014.
- 14 Ursprungligen *Bevara stilen i stan*.

Referenser

- Andersson, Christina 2013: *Bevara stilen 1890-tal*. Ombonat med Morris. *Bevara stilen i stan* nr 1.
- Aronsson, Peter 2004: *Historiebruk. Att använda det förflutna*. Lund: Studentlitteratur.

- Aronsson, Peter 2009: Historia som förebild. I: Aronsson, Peter (red.): *Platser för en bättre värld. Auschwitz, Ruhr och röda stugor*. Lund: Nordic Academic Press.
- Asker, Anna 2015: Förbättring. Typiskt för medelklassen. *Svenska Dagbladet* 15 maj, www.svd.se/standig-forbattning-ett-borgerligt-drag (9/12 2015).
- Backlund, Jonas 2015: Bostadens ålder tar ut sitt pris. *Dagens Nyheter*, 29 november. www.dn.se/sthlm/bostadens-alder-tar-ut-sitt-pris/(7/12 2015).
- Baudrillard, Jean 2005: *The system of objects*. James Benedict (övers.), ny utgåva. London: Verso.
- Blomberg, Ingela och Eisenhauer, Eva 1976: *Var-sam ombyggnad. Värdering av arkitektoniska och kulturhistoriska kvalitéer i äldre bostadshus (1860–1920)*, Rapport Byggnadsforskningen R7. Stockholm: Statens råd för byggnadsforskning.
- Bredelius, Harriet 2015: Bevara stilen 1910-tal. Nygammalt kök, *Bevara stilen* nr 1.
- Donham, L. 2002: On being modern in a capitalist world. I: Bruce M. Knauft (red.): *Critically modern. Alternatives, alterities, anthropologie*. Bloomington: Indiana University Press.
- Eriksson, Eva 2000: *Mellan tradition och modernitet: arkitektur och arkitekturdebatt 1900–1930*. Diss. Stockholms universitet.
- Fairclough, Norman 1992: *Discourse and social change*. Cambridge: Polity.
- Fastighetsbyrån 2013, *Boendeval april 2013* <http://www.mynewsdesk.com/se/fastighetsbyran/pressreleases/saa-vill-svenskarna-bo-fint-koek-oepen-planloesning-och-stor-terrass-862183> (23/2-2016).
- Florida, Richard 2006: *Den kreativa klassens framväxt*. Stockholm: Daidalos.
- Hemmet.se 2013: www.hemmet.se/artiklar/bostadsmarknaden/2013/01/07/det-har-soker-svenska-bostadsjagare-efter (4/2 2013).
- Holmberg, Ingrid Martins 2006: *På stadens yta: om historiseringen av Haga. Göteborg*. Diss. Göteborgs universitet.
- Holmberg, Ingrid Martins 1997: Uppfinningsrika möten med det förflutna. Om historiens värde speglat i bostadsrättsannonser. *Nordisk Arkitekturforskning* nr 4.
- Hållbus, Anne Ralf 2015: Bevara stilen 1890-tal. Trapphuset återfick sin glans, *Bevara stilen* nr 1.
- Lilja, Elisabeth 2011: *Den segregerade staden. Tre kvarter i Stockholms innerstad*. Stockholm: Stockholmia.
- Ramberg, Klas 2012: *Konstruktionen av framtidens stad: arkitektävlingar om bostäder och stadsdelar i Sverige 1989–2003*. Diss. Stockholms universitet.
- Sekelskifte 2015: *Om oss*. www.sekelskifte.se/page/om-oss (8/12 2015).
- Sjöblom, Anita 2012: Renässans för Östermalmsvåning. *Dagens Nyheter* 24 mars: <http://www.dn.se/bostad/renassans-for-ostermalmsvaning/> (24/4 2014).
- SOU 1947: 26. Bostadssociala utredningen. *Slutbetänkande. D. 2, Saneringen av stadssamhälle-nas bebyggelse; Organisationen av låne- och bi-dragsverksamheten för bostadsändamål*.
- Strannegård, Maria 2009: *Hotell speciell. Livsstilskonsumtion på känslornas marknad*. Diss. Lunds universitet.
- Thunström, Olof och Johansson, Ingrid 1955: *Ombyggnad. Utredning om hyreshus, egna hem och bruksbostäder 1880–1935*. Stockholm: Ehlns Folkbildningsförlaget.
- Treter, Cecilia 2009: Tre vägar mot framtiden. I: Aronsson, Peter (red.): *Platser för en bättre värld. Auschwitz, Ruhr och röda stugor*. Lund: Nordic Academic Press.
- Willén, Maja 2012: *Berättelser om den öppna planlösningens arkitektur. En studie om bostäder, boende och livsstil i det tidiga 2000-talets Sverige*. Diss. Stockholms universitet.
- Willén, Maja 2014: Längtan till landet. Om öppna planlösningar och moderna lantkök. *Bebyggelsehistorisk tidskrift* nr 67.
- Lista över bostadsannonser*
 Birger Jarlsgatan, 3 rum och kök (rok), 70 kvm.
 Brahegatan 7, 3-4 rok, 114 kvm.
 Döbengsgatan 25, 4 rok, 134 kvm.
 Floragatan 19, Etagelägenhet 2 rok, 28 kvm.
 Grevgatan 52, 2 rok, 82 kvm.
 Grevgatan 57, 1 rok, 48 kvm.
 Gustavslundsvägen, 2 rok, 66 kvm.
 Heleneborgsgatan 3, 3 rok, 74 kvm.
 Höbergsgatan, 2 rok, 36,4 kvm.
 Kaplansbacken 3, 1 rok, 24 kvm.
 Kocksgatan 43A, 3 rok, 72 kvm.
 Mariatorget 4, 2 rok, 57 kvm.
 Norra Agnesgatan 43, 2 rok, 62 kvm.
 Sibyllegatan 9, 5 rok, 144 kvm.

Tavastgatan 43, 2 rok, 44,6 kvm.
 Torstenssongatan, 3 rok, 72 kvm.
 Upplandsgatan 74, 3 rok, 97 kvm.
 Valhallavägen 14, 2 rik, 63 kvm.
 Valhallavägen 22, 1 rok, 34 kvm.
 Vikingagatan 21, 2 rok, 50, 8 kvm.
 Vikingagatan 26, 3 rok.
 Västmannagatan 89, 2 rok, 61 kvm.
 Erstagatan 13, 1 rok, 42 kvm.
 Fleminggatan 63, 2 rok, 61 kvm.
 Grev Turegatan 74, 3 rok, 102 kvm.
 Hantverkargatan 86, 3 rok, 93 kvm.
 Inedalsgatan 7, 3 rok, 85 kvm.
 Luntmakargatan 12, 3 rok, 88 kvm.
 Norrtullsgatan 26, 2 rok, 54 kvm.
 Riddargatan 25, 2 rok, 50 kvm.
 Rörstrandsgatan 36, 1 rok, 40 kvm.
 Rörstrandsgatan 60, 3 rok, 84 kvm.
 Styrmanngatan 6, 3 rok, 83 kvm.
 Surbrunnsgatan 19, 2 rok, 57 kvm.
 Wallingatan 14, 7 rok, 340 kvm.
 Åsögatan 167, 3 rok, 84 kvm.

Intervjuer

Filippa och Anton, Liljeholmsvägen, 2 rok, 60 kvm. 4/2 2014.
 Henrik och Elsa, Maskinistgatan 15, 2 rok, 61 kvm. 13/2 2014.
 Katarina, Narvavägen, 5 rok, 150 kvm. 28/4 2014.

Kerstin och Sven, Katarina västra kyrkogata, 4 rok, 120 kvm. 15/5 2014.
 Klara, Folkungagatan, 1:a med kokvrå, 26 kvm. 16/2 2014.
 Lars, Parkgatan, 1 rok, 31 kvm. 10/3 2014.
 Lisa och Anders, Inedalsgatan, 3 rok, 70 kvm. 21/9 2014.
 Martina, Ynglingagatan, 5,5 rok, 130 kvm. 4/9 2014.
 Matilda, Heleneborgsgatan, 3 rok, 51 kvm. 13/2 2014.
 Samuel, Valhallavägen, 2 rok, 56 kvm. 4/2 2014.
 Intervjuer och bostadsannonser finns i författarens ägo.

Bildreferenser

Alla bilder är tagna av Stockholm_jagadesign5 och är tillåtna att använda under följande villkor: <https://creativecommons.org/licenses/by-nc/2.0/> (3/5-2016)

Bild 1: Flickr.com, www.flickr.com/photos/jagadesign/8696064997/in/album-72157633374243807/, (3/5-2016) (färgbild i original)

Bild 2: Flickr.com, www.flickr.com/photos/jagadesign/8696065659/in/album-72157633374243807/, (3/5-2016) (färgbild i original)

Bild 3: Flickr.com, www.flickr.com/photos/jagadesign/8696065425/in/album-72157633374243807/, (3/5-2016) (färgbild i original)

SUMMARY

To (re)create authenticity

During the last decades the popularity of the domestic architecture from the late 19th and early 20th centuries has increased in Sweden. The once so colourful and diversified domestic areas have today been turned into contemporary dreams containing white painted interiors, open plan solutions and various modern conveniences. Despite this transformation, the apartments often are being marked as authentic places, with original features and a historical atmosphere.

In this article I'm going to discuss the interaction between this dream of an imagined authentic historical setting and the dream of a contemporary interior design housing a modern, convenient lifestyle. The main question concerns the meaning of the concepts of history and modern (contemporary) imbedded in these dreams. How can these

two be understood in relation to both general societal ideas concerning time and to more specific ideas concerning domesticity and architecture?

The material consists partly of an ethnographic study based on interviews with people living in Stockholm apartments originally built 1880–1915 and partly of advertisements marketing apartments from the same place and period of time. Images as well as spoken and written texts will be taken under consideration, combining the ethnographical approach with a more classic art historical analyse.

Keywords:

turn of the century, housing, architecture, style, authenticity